

Jeruzalem

I

De stad zinderde onder de hete zon en verkeerde, net als de duizenden lichamen die nog steeds op dezelfde plaats lagen waar ze tijdens de straatgevechten gevallen waren, in staat van ontbinding. Een benauwende hete wind waaide vanuit het zuidoosten en droeg de rotte stank van verval met zich mee. Buiten de stadsmuren wachtte de dood in de persoon van Titus, de zoon van Vespasianus, en zesduizend legioensoldaten die stonden te trappelen om de stad van God te plunderen.

Voordat de Romeinen de Doornenvallei waren overgestoken en hun tenten hadden opgeslagen op de Olijfberg waren er al strijdende partijen binnen Jeruzalem die de weg naar haar ondergang hadden voorbereid.

Joodse plundersaars, die nu als ratten vluchtten voor de Romeinse legioenen, hadden Jeruzalem aangevallen, haar prominente burgers vermoord en de tempel in bezit genomen. Terwijl ze aan het loten waren voor het priesterambt, veranderden ze het gebedshuis in een marktplaats van tirannie.

Direct achter de plundersaars volgden de rebellen en de zeloten. Geleid door hun rivaliserende leiders – Johan, Simon, en Eleazar – gingen ze als wilden tekeer binnen de drie muren. Vervuld van macht en trots hakten ze Jeruzalem in bloederige stukken.

Terwijl hij de sabbat en de wetten van God verbrak, bestormde Eleazar de Antoniatoren en vermoordde er de Romeinse soldaten. De zeloten tierden en vermoordden er nog duizenden meer die probeerden om de orde te herstellen in de waanzinnig geworden stad. Onwettige rechtbanken werden opgezet en spotten met de wetten van de mens en van God, terwijl ze honderden onschuldige mannen en vrouwen vermoordden. Graanopslagplaatsen werden in de chaos platgebrand. De hongersnood volgde snel.

In hun wanhoop baden de rechtschapen joden vurig voor een aanval van de Romeinen op de stad omdat zij geloofden dat dan, en alleen dan, de strijdende partijen in Jeruzalem zich zouden verenigen in één doel: vechten voor hun vrijheid tegen Rome.

De Romeinen kwamen. Hun gehate vlaggen werden hooggehesen en hun strijdkreet klonk over heel Judea. Ze veroverden Gadara, Jotapa-

ta, Beersheba, Jericho en Caesarea. De machtige legioenen marcheerden in de voetstappen van de vrome pelgrims die uit elke uithoek van de joodse natie kwamen om de verheven, heilige dagen van het feest van het Ongedesemd Brood te vieren en te prijzen – het paasfeest. Tien-duizenden onschuldigen stroomden de stad binnen en kwamen in het midden van een burgeroorlog terecht. De zeloten sloten de poorten en lieten hen zo in de val lopen. De Romeinen naderden zo snel dat het geluid van de vernietiging echode over de Kidronvallei en weerkaatste tegen de muren van Jeruzalem. Titus belegerde de oude, heilige stad en was vastbesloten om de joodse rebellie voor eens en altijd te beëindigen.

Josephus, de joodse generaal van het gevallen Jotapata, die gevangengenomen was door de Romeinen, weende en sprak staande op de eerste muur die overwonnen was door de legioensoldaten, het volk toe. Met toestemming van Titus smeekte hij zijn volk berouw te tonen. Hij waarschuwde hen dat God tegen hen was en dat de voorspelling van de ondergang op het punt stond uit te komen. De weinigen die naar hem luisterden en erin slaagden om aan de zeloten te ontsnappen, vielen in handen van de hebzuchtige Syriërs die hen in stukken sneden om de goudstukken die ze zo werd verteld, voor ze de stad ontvluchtten, ingeslikt zouden hebben. Degenen die geen aandacht aan Josephus schonken, ondergingen de hele razernij van de Romeinse oorlogsmachine. Nadat Titus elke boom die er in de omtrek te vinden was had neergehaald, bouwde hij belegeringsmachines die ontelbare speren, stenen en zelfs gevangenen de stad in slingerden.

De hele stad, van de hooggelegen marktplaats tot de lager gelegen Acra met daartussen de Vallei van de Kaashandelaars, sidderde van opstand. Binnen in de grote tempel van God was de rebellenleider Johan bezig de heilige, gouden voorwerpen voor zichzelf te versmelten. De rechtvaardigen weenden om Jeruzalem, de bruid van de koningen, de moeder van de profeten, de thuishaven van de herder-koning David. Uit elkaar gerukt door haar eigen volk lag de stad geplunderd en hulpeloos te wachten op haar doodslag door de gehate, heidense vreemdelingen.

Anarchie verwoestte Sion, en Rome stond klaar om de anarchie uit te roeien... altijd... overal.

Hadassah hield haar moeder vast. Tranen vertroebelden haar ogen toen ze het zwarte haar uit haar moeders uitgemergelde, bleke gezicht streek. Ooit was haar moeder mooi geweest. Hadassah herinnerde zich dat ze als klein meisje had staan kijken als haar moeder haar glanzende haar los liet, zodat het in dikke golven op haar rug viel. Haar ge-

kroonde trots, noemde papa het. Nu zag het er dof en onverzorgd uit en haar wangen, die ooit bloosden, waren wit en ingevallen. Haar buik was door ondervoeding opgezwollen. De botten van haar benen en armen staken uit onder haar grijze bovenjurk.

Hadassah tilde de hand van haar moeder op en kustte hem teder. Hij zag eruit als een benige klauw, krachteloos en kil. 'Mama?' Geen antwoord. Hadassah keek in de kamer naar haar jongere zusje, Leah, die op een vuile strozak in de hoek lag.

Gelukkig sliep ze, zodat ze even de kwelling van de langzame hongerdood kon vergeten. Hadassah streelde nogmaals het haar van haar moeder. De stilte lag op haar als een warme sluier; de pijn in haar lege buik was bijna ondraaglijk. Gisteren nog had ze bittere tranen gehuild toen haar moeder God dankte voor de maaltijd die Mark voor hen had weten te bemachtigen: het leder van een schild van een dode Romeinse soldaat. Hoe lang zou het duren voordat ze allen zouden sterven?

Terwijl ze in stilte zat te treuren, kon ze haar vader nog steeds horen zeggen met zijn strenge, maar vriendelijke stem: 'Mensen kunnen hun lot niet ontlopen, ook al zien ze het op voorhand.'

Haniah had dit slechts een paar weken geleden tegen haar gezegd, maar nu leek het een eeuwigheid geleden. De hele morgen had hij toen zitten bidden en zij was erg bang geweest. Ze wist wat hij zou gaan doen, wat hij altijd had gedaan. Hij zou naar de ongelovigen gaan en preken over de Messias, Jezus van Nazareth.

'Waarom moet u weer weggaan om met deze mensen te gaan spreken? U werd de vorige keer bijna vermoord.'

'Deze mensen, Hadassah? Zij zijn jouw verwanten. Ik ben ook een afstammeling van Benjamin.'

Ze kon nog steeds zijn zachte aanraking op haar wang voelen.

'We moeten elke gelegenheid die we krijgen aangrijpen om over de waarheid te spreken en om de vrede te verkondigen. Vooral nu. Er is nog maar zo weinig tijd.'

Ze had zich aan hem vastgeklampt. 'Ga alstublieft niet. Vader, u weet wat er zal gebeuren. Wat moeten wij zonder u doen? U kunt geen vrede brengen. Er is hier geen vrede!'

'Ik heb het niet over wereldlijke vrede, Hadassah, maar over Gods vrede. Dat weet je.'

Hij had haar stevig vastgehouden. 'Stil maar, kind. Huil maar niet.'

Ze had hem niet willen loslaten. Ze wist dat de mensen niet zouden luisteren naar wat hij hen te vertellen had. De mannen van Simon zouden hem voor de menigte in stukken hakken, als een voorbeeld, om te laten zien wat er gebeurt met mensen die voor vrede pleiten. Het was anderen al overkomen.

'Ik moet nu gaan.' Zijn handen waren vastberaden geweest en zijn ogen keken vriendelijk toen hij haar kin aanraakte. 'Wat er ook met mij gebeurt, God zal altijd bij jullie zijn.' Hij had haar gekust en omhelsd en haar toen weggeduwd om zijn twee andere kinderen te kussen.

'Mark, jij blijft hier bij je moeder en zussen.'

Hadassah had haar moeder vastgepakt, door elkaar geschud en gemeekt: 'U mag hem niet laten gaan! Niet deze keer!'

'Wees stil, Hadassah. Wie heeft er wat aan als jij zo tegen je vader ingaat?'

Deze berisping van haar moeder was hard aangekomen, ook al had ze het op vriendelijke toon gezegd. Ze had vroeger al zo vaak gezegd dat, wanneer men God niet diende, men onbewust het kwaad diende. Vechtend tegen haar tranen had Hadassah gehoorzaamd en niets meer gezegd.

Rebekkah had haar hand tegen het grijsbebaarde gezicht van haar man gelegd. Ze wist dat Hadassah gelijk had, hij zou wel eens niet meer kunnen terugkomen. Waarschijnlijk zou hij niet meer terugkeren. Toch, als het Gods wil was, zou hun ziel gered kunnen worden door zijn offer. Eén zou genoeg kunnen zijn.

Haar ogen vulden zich met tranen, maar ze kon niet – durfde niet – te spreken. Want ze was bang als ze dat zou doen, ze zich dan bij Hadassah zou aansluiten en ook zou smeken dat hij veilig thuis zou blijven. En Hananiah wist beter dan zij wat Gods wil was. Hij legde zijn hand op die van haar en zij had geprobeerd om niet te huilen.

'Denk aan de Heer, Rebekkah,' had hij plechtig gezegd. 'We zijn verenigd in Hem.'

Hij was niet teruggekomen.

Hadassah leunde beschermend over haar moeder. Ze was bang dat ze haar ook ging verliezen. 'Moeder?' Ze gaf nog steeds geen antwoord. Haar ademhaling was zwak, haar kleur asgrauw. Waarom bleef Mark zo lang weg? Hij was al sedert zonsopgang weg. De Heer zou hem toch ook niet wegnemen...

In de stilte van de kleine kamer werd Hadassah steeds banger. Afwezig streelde ze haar moeders haar. *Alstublieft, God. Alstublieft!* De woorden wilden niet komen, toch niet de juiste woorden. Er kwam enkel gekreun vanuit haar ziel. *Alstublieft wat? Laat hen nu de hongerdood sterven voordat de Romeinen komen met hun zwaarden of voordat ze de foltering van de kruisdood moeten ondergaan? Oh, God, God!* Haar smeekbede was onverstaanbaar en wanhopig, hulpeloos en vol angst. Help ons.

Waarom waren ze ooit naar deze stad gekomen? Ze haatte Jeru-

zalem. Hadassah vocht tegen haar wanhoop. Het werd zo zwaar, het was alsof een gewicht haar in een donkere put trok.

Ze probeerde aan betere tijden te denken, aan gelukkiger momenten, maar de gedachten wilden niet komen.

Ze dacht aan die maanden, lang geleden, toen ze de reis naar Judea maakten. Ze hadden niet verwacht dat ze in de stad in zo'n valstrik zouden raken. De nacht voor ze Jeruzalem binnenkwamen, had haar vader de tenten opgeslagen op een heuvel niet ver van de berg Moriah, waar Abraham bijna zijn zoon Isaac had geofferd. Hij had hen verhalen verteld over de tijd toen hij nog een jongen was en net buiten de grote stad woonde. Tot diep in de nacht had hij gesproken over de wetten van Mozes, waaronder hij was opgegroeid. Hij sprak over de profeten. Hij sprak over Jeshua, de Christus.

Hadassah had geslapen en gedroomd over God die de vijfduizend mensen op de heuvel had gevoed. Ze herinnerde zich dat haar vader hen bij dageraad had gewekt. Ook herinnerde ze zich hoe het licht, bij zonsopgang gereflecteerd werd door het marmer en goud van de tempel. Het veranderde de tempel in een vlamvend vuurbaken van gloeiende pracht die van mijlenver te zien was.

Hadassah voelde nog steeds het ontzag dat ze had gevoeld bij het zien van zoveel pracht.

'Oh, vader, wat is hij mooi.'

'Ja,' had hij plechtig geantwoord. 'Maar zo vaak zijn heel mooie dingen ook heel corrupt.'

Ondanks de vervolging en het gevaar dat hen wachtte in Jeruzalem was haar vader heel blij en vol verwachting geweest toen ze door de poorten van Jeruzalem liepen. Misschien zouden deze keer meer van zijn verwanten luisteren, misschien zouden er meer hun hart aan de verrezen Heer geven.

Weinig gelovigen van de Weg bleven in Jeruzalem. Velen waren gevangengenomen, sommigen gestenigd en nog meer waren verjaagd naar andere plaatsen. Lazarus, zijn zus en Maria Magdalena waren verdreven, de apostel Johannes, een dierbare familievriend, had twee jaar geleden Jeruzalem verlaten samen met de moeder van de Heer. Toch was Hadassah's vader gebleven. Een keer per jaar kwam zijn familie terug om in een bovenkamer met de andere gelovigen samen te komen. Ze deelden dan brood en wijn, net zoals de Heer Jezus de avond voor zijn kruisiging had gedaan. Dit jaar bood Shimeon Bar Adonijah de benodigdheden voor de paasmaaltijd aan: 'Het lam, het ongedesemd brood en de bittere kruiden van Pasen hebben voor ons evenveel betekenis als voor onze joodse broeders en zusters.

De Heer vervult alles. Hij *is* het perfecte Lam Gods dat, niettegen-

staande zelf zonder zonde, de bitterheid van onze zonden op zich genomen heeft. Net zoals aan de joden in Egypte gezegd werd om het bloed van een lam aan hun deur te smeren zodat Gods toorn en oordeel hen niet zou treffen, heeft Jezus zijn bloed vergoten voor ons zodat wij zonder zonde voor God kunnen verschijnen op de Dag des Oordeels. Wij zijn de zonen en dochters van Abraham, want het is door ons geloof in de Heer dat wij gered worden door zijn genade...'

Tijdens de daaropvolgende drie dagen vastten en bidden ze en herhaalden ze de leer van Jezus. Op de derde dag zongen ze en verheugden ze zich, terwijl ze samen het brood braken om Jezus' verrijzenis te vieren. En elk jaar, tijdens het laatste uur van hun bijeenkomst, vertelde haar vader zijn eigen verhaal. Dit jaar was het niet anders gegaan.

De meesten hadden zijn verhaal al vaak gehoord, maar er zaten altijd nieuwe gelovigen bij. Voor deze mensen sprak hij.

Hij was een eenvoudige man met grijs haar en een grijze baard en donkere ogen die licht en sereniteit uitstraalden. Er was niets opvallends aan hem. Zelfs als hij sprak, was hij heel gewoon. Het was de aanraking van Gods hand die hem anders dan anderen maakte.

'Mijn vader was een goed man, een afstammeling van Benjamin die van God hield en mij de wetten van Mozes leerde,' zo begon hij rustig terwijl hij keek naar de mensen die rond hem zaten. 'Hij was een handelaar uit de buurt van Jeruzalem. Hij trouwde met mijn moeder, de dochter van een arme boer. We waren noch rijk, noch arm, maar voor alles wat we hadden, verheerlijkte en dankte mijn vader God.'

'Als het Pasen was, sloten we onze kleine winkel en gingen we naar de stad. Mijn moeder verbleef dan bij vrienden en maakte alles klaar voor Pasen. Mijn vader en ik gingen naar de tempel. Het horen van Gods woord was als het eten van vlees en ik droomde ervan om schriftgeleerde te worden. Maar dat zou er nooit van komen. Toen ik veertien was, stierf mijn vader en aangezien ik geen broers of zussen had, moest ik zijn zaak overnemen. Het waren harde tijden en ik was jong en onervaren, maar God was goed, Hij voorzag.'

Hij sloot zijn ogen. 'Toen kreeg ik hoge koorts. Ik vocht tegen de dood. Ik hoorde mijn moeder huilen en roepen tot God. 'God,' bad ik, 'laat mij niet sterven. Mijn moeder heeft me nodig. Zonder mij is ze alleen en heeft ze niemand om voor haar te zorgen. Neem mij nu alstublieft niet weg!' Maar de dood kwam. Hij omringde me als een koude duisternis en kreeg mij in zijn greep.'

De stilte in de kamer was bijna tastbaar, terwijl zijn toehoorders zaten te wachten op de afloop van het verhaal.

Hoe vaak Hadassah dit verhaal ook al gehoord had, nooit verveelde het haar, noch verloor het aan kracht. Als haar vader zo sprak, kon ze

zelf de donkere en eenzame kracht voelen die hem had opgeëist. Terwijl haar vader verder sprak, voelde ze de koude rillingen over haar rug lopen.

'Mijn moeder vertelde mij dat ik door vrienden naar mijn graftombe gedragen werd toen Jezus voorbij kwam. De Heer hoorde haar wenen en kreeg medelijden. Mijn moeder wist niet wie Hij was toen Hij de begrafenisprocessie stopte. Er waren veel mensen bij hem, zowel volgelingen als zieken en kreupelen. Pas toen Hij mij aanraakte en ik opstond, herkende ze Hem.'

Hadassah wilde opspringen en het uitschreeuwen van vreugde. Sommige mensen rond haar weenden, hun gelaatsuitdrukkingen drukten verwondering en ontzag uit. Anderen wilden haar vader aanraken, ze wilden de man voelen die door Jezus Christus uit de dood was opgewekt. En ze hadden zoveel vragen. Hoe voelde u zich toen u opstond? Heb je met Hem gesproken? Wat zei Hij tegen u? Hoe zag Hij eruit?

In de bovenkamer, tijdens de bijeenkomst met de gelovigen, had Hadassah zich steeds veilig gevoeld. Dan voelde ze de kracht. Op die plaats kon ze de aanwezigheid en de liefde van God voelen. *'Hij raakte mij aan en ik stond op.'* De kracht van God kon alles overwinnen.

Daarna verlieten ze de bovenkamer en als haar vader zijn gezin terugbracht naar het kleine huis waar ze logeerden, stak haar altijd aanwezige angst weer de kop op. Ze bad altijd dat haar vader niet zou ophouden met spreken. Als hij zijn verhaal aan gelovigen vertelde, weenden ze en verheugden ze zich.

Als hij het aan ongelovigen vertelde, was hij hun mikpunt van spot. De euforie en de veiligheid die ze voelde bij hen die haar geloof deelden, verdween toen ze haar vader zag staan voor een menigte die hem beschimpde.

'Luister naar mij, o, mannen van Judea!' riep hij dan uit om de aandacht van de mensen te trekken. 'Luister naar het goede nieuws dat ik jullie te vertellen heb.'

Eerst luisterden ze. Hij was een oude man en ze waren nieuwsgierig. Profeten waren altijd een bron van vermaak. Hij was niet zo welbespraakt als de religieuze leiders; hij sprak eenvoudigweg vanuit zijn hart. Altijd lachten ze hem uit en spotten ze met hem. Sommigen gooiden rotte groenten en fruit naar hem, sommigen zeiden dat hij gek was. Anderen werden woedend als hij het verhaal van zijn verrijzenis vertelde en riepen dat hij een leugenaar en godslasteraar was. Twee jaar geleden was hij zo erg geslagen dat twee vrienden hem naar het kleine huurhuis moesten dragen waar ze altijd logeerden. Elkanah en Benaiah probeerden hem om te praten.

'Hananiah, je moet hier niet meer terugkomen,' had Elkanah gezegd. 'De priesters willen jou het zwijgen opleggen. Ze zijn niet zo gek dat ze er een rechtszaak van zullen maken, maar er lopen genoeg slechte mensen rond die voor een sjekel de wensen van anderen uitvoeren. Verlaat Jeruzalem en ga ergens heen waar men naar je boodschap luistert.'

'En waar kan dat anders zijn dan waar de Heer is gestorven en verzezen?'

'Velen die getuige waren van zijn verrijzenis zijn gevangengenomen en gedood,' had Benaiah gezegd. 'Zelfs Lazarus heeft Judea verlaten.'

'Waar is hij naartoe gegaan?'

'Ik heb horen zeggen dat hij met zijn zussen en Maria Magdalena naar Gallia is getrokken.'

'Ik kan Judea niet verlaten. Wat er ook gebeurt, dit is waar de Heer wil dat ik ben.'

Benaiah zweeg een tijdje en knikte toen langzaam. 'Dan zal het zijn zoals de Heer het wil.'

'Shelemoth en Cyrus blijven hier. Ze willen je helpen als je in Jeruzalem bent. Ik ga met mijn gezin weg uit deze stad. Benaiah gaat met me mee. Moge Gods aanschijn op je neerdalen, Hananiah. We zullen jou en Rebekkah in onze gebeden gedenken. En je kinderen ook.'

Hadassah had gehuild, haar hoop om die ellendige stad te kunnen verlaten, was vervlogen. Haar geloof was zwak. Haar vader vergaf altijd zijn kwellers en aanvallers, terwijl zij er altijd voor bad dat zij alle martelingen van de hel zouden moeten doorstaan. Ze bad er altijd voor dat God zijn wil zou veranderen en dat Hij haar vader naar een andere plaats zou sturen. Een kleine, vredige plaats waar de mensen wel zouden luisteren.

'Hadassah, we weten dat God het beste voor heeft met hen die van Hem houden, met hen die geroepen zijn overeenkomstig zijn plan.' Dit zei haar moeder vaak in een poging om haar te troosten.

'Wat voor goeds zit er in geslagen te worden? Wat voor goeds zit er in het bespuwd worden door mensen? Waarom moet hij zo lijden?'

In de vredige heuvels van Galilea, met het blauwe meer die zich voor haar uitstreckte en met de lelies in het veld kon Hadassah geloven in Gods liefde. Thuis, in deze heuvels, was haar geloof sterk. Daar gaf het haar een warm gevoel en deed het haar hart zingen.

In Jeruzalem echter, worstelde ze ermee. Ze klampte zich eraan vast, maar tegelijkertijd ontglipte het haar. Twijfel was haar metgezel, de angst was verpletterend.

'Vader, waarom kunnen we niet in stilte geloven?'

'Wij zijn geroepen om het licht van de wereld te zijn.'

'Ze haten ons elk jaar meer.'

'Haat is de vijand, Hadassah. Niet de mensen.'

'Het zijn de mensen die u slaan, vader. Heeft de Heer zelf ons niet gezegd geen parels voor de zwijnen te gooien?'

'Hadassah, als ik voor Hem moet sterven, dan zal ik met een blij gemoed sterven. Wat ik doe is voor zijn goed plan. De waarheid gaat niet uit om leeg terug te komen. Je moet vertrouwen hebben, Hadassah. Denk aan zijn belofte. Wij zijn een deel van het lichaam van Christus en in Christus hebben we eeuwig leven. Niets kan ons van Hem scheiden. Geen macht in de wereld. Zelfs de dood niet.'

Ze had haar gezicht tegen zijn borst gedrukt. De ruwe, geweven tuniek die hij droeg, wreef tegen haar huid.

'Waarom kan ik thuis wel geloven, vader, en hier niet?'

'Omdat de vijand weet waar jij het kwetsbaarst bent.'

Hij had zijn hand over die van haar gelegd.

'Herinner je je het verhaal van Jehoshaphat? De zonen van Moab en Ammon en Berg Seir rukten naar hem op met een machtig leger. De Geest van God daalde neer op Jahaziel en God sprak door hem: "Wees niet bang en verontrust over dit sterke leger want deze strijd is niet die van jou, maar die van God." Terwijl ze zongen en God prezen, zette God zelf hinderlagen uit voor de vijand. En 's ochtends, toen de Israëlieten naar de uitkijkpost gingen en over de wildernis keken, zagen ze de doden liggen. Niemand had kunnen ontsnappen. De Israëlieten hadden geen hand hoeven uit te steken en toch hadden ze de strijd gewonnen.'

Terwijl hij haar een zoen op haar voorhoofd gaf, had hij gezegd: 'Vertrouw op God, Hadassah. Vertrouw op Hem en laat Hem jouw strijd voeren. Probeer niet alleen te vechten.'

Hadassah zuchtte en probeerde geen aandacht te schenken aan het brandende gevoel in haar maag. Hoe miste ze toch haar vaders raad in de stille eenzaamheid van dit huis. Als ze alles zou geloven wat hij haar had geleerd, dan had ze blij moeten zijn dat hij nu bij God was. In plaats daarvan spoelden er golven van pijn en verdriet door haar heen, die zich verspreidden met een vreemde, verwarrende woede.

Waarom moest haar vader zijn leven zo ten dienste stellen van Christus? De mensen wilden toch niet luisteren; ze geloofden niet. Zijn getuigenis irriteerde hen. Zijn woorden maakten hen gek van haat. Waarom had hij niet eenmaal kunnen zwijgen en was hij niet thuis gebleven? Dan zou hij nog leven en hier in deze kamer zijn. Dan zou hij hen nog kunnen troosten en hoop geven. Nu moesten ze zich zelf zien te redden. Waarom was hij niet een keer verstandig geweest en had gewacht tot dat de storm geluwd was?

De deur ging traag open en de schrik sloeg Hadassah op het hart. Met

een schok keerde ze terug in de harde realiteit. Plunderaars hadden in de andere huizen van de straat ingebroken en de bewoners vermoord om een stuk gehamsterd brood. Maar het was Mark die binnenkwam. Een zucht van verlichting ontsnapte haar. Ze was opgelucht hem te zien. 'Ik was zo bang,' fluisterde ze. 'Je bent uren weggeweest.'

Hij duwde de deur dicht en zonk uitgeput neer naast zijn zus tegen de muur.

'Wat heb je gevonden?' Ze wachtte tot hij het voedsel onder zijn shirt zou halen. Alles wat eetbaar was, moest verstopt worden want anderen zouden hem ervoor aanvallen.

Mark keek haar hulpeloos aan. 'Niets. Helemaal niets. Geen gedragen schoen, zelfs geen leder van een schild van een dode soldaat. Niets.' Hij begon te huilen, zijn schouders schokten.

'Sttt, je maakt Leah en mama wakker.' Hadassah legde haar moeder zacht terug op het deken en liep op hem toe. Ze sloeg haar armen om hem heen en legde haar hoofd tegen zijn borst. 'Je hebt het geprobeerd, Mark. Ik weet dat je je best hebt gedaan.'

'Misschien is het Gods wil dat we sterven.'

'Ik wil niet meer weten wat Gods wil is,' zei ze zonder na te denken. Ze begon te huilen. 'Mama zei dat God zou voorzien,' zei ze, maar de woorden klonken leeg. Haar geloof was zo zwak. Zij was niet zoals haar vader en moeder. Zelfs Leah, zo jong als ze was, hield met heel haar hart van de Heer. En Mark klonk zo berustend over de dood. Waarom was zij altijd degene die zich vragen stelde en twijfelde?

Heb vertrouwen. Heb vertrouwen. Wanneer je niets meer hebt, heb vertrouwen.

Mark beefde en haalde haar uit haar mistroostige gedachten.

'Ze gooien lijken in Wadi El Rabadi achter de tempel. Duizenden, Hadassah.'

Hadassah herinnerde zich de gruwelen van de Hinnomvallei. Dat was de plaats waar men de dode en onreine dieren en de bevuilde grond in gooide. Manden vol hoeven, ingewanden en dierlijke overblijfselen uit de tempel werden daar gestort. Ratten en aasvogels bevolkten de vallei en de hete wind bracht vaak de stank die er hing over de stad. Vader noemde die plaats Gehenna, de hel.

'Het was niet ver daarvandaan dat de Heer werd gekruisigd.'

Mark haalde zijn hand door zijn haar. 'Ik was bang om dichterbij te komen.'

Hadassah kneep haar ogen stijf dicht, maar de vraag kwam onverbidlijk en rauw in haar op. Was haar vader ook in die vallei geworpen, ontheiligd en achtergelaten om te rotten onder de hete zon? Ze beet op haar lip en probeerde de gedachte te verdringen.

'Ik heb Titus gezien,' zei Mark dof. 'Hij reed voorbij met een paar van zijn mannen. Toen hij de lijken zag, schreeuwde hij het uit. Ik kon niet verstaan wat hij riep, maar iemand zei dat hij Jehova riep dat dit niet zijn schuld was.'

'Als de stad zich nu zou overgeven, zou hij dan genade hebben?'

'Als hij zijn mannen in bedwang kan houden. Ze haten joden en ze willen hen afmaken.'

'En ons samen met hen.' Ze rilde. 'Ze willen het verschil niet zien tussen de gelovigen van de Weg en de zeloten, is het wel? Oproerkraaiers, rechtvaardige joden of zelfs christenen, het maakt voor hen allemaal geen verschil.'

Haar ogen werden beneveld door tranen. 'Is dit de wil van God, Mark?'

'Vader zei altijd dat het niet Gods wil is dat er iemand lijdt.'

'Waarom moeten wij dan lijden?'

'We dragen de gevolgen van wat we onszelf aandoen en voor de zonde die de wereld regeert. Jezus vergaf de dief, maar Hij heeft hem niet van het kruis gehaald.'

Hij haalde zijn hand door zijn haar. 'Ik ben niet zo wijs als vader en ik heb geen antwoorden op de vraag waarom, maar ik weet dat er hoop is.'

'Welke hoop, Mark? Welke hoop is er?'

'God laat altijd een uitweg.'

De belegering ging door en het leven ebde weg uit Jeruzalem, maar niet uit de kracht van het joodse verzet. Hadassah bleef in het kleine huis en hoorde de verschrikkingen van wat er gebeurde achter hun onvergrendelde deur. Een man liep door de straat en schreeuwde: '*Ze zijn de muur opgeklommen!*'

Toen Mark naar buiten liep om te zien wat er gebeurde, werd Leah hysterisch. Hadassah liep naar haar zus en hield haar stevig vast. Ze werd zelf bijna hysterisch, maar het vasthouden van haar jongere zusje hielp haar om te kalmeren.

'Alles komt weer goed, Leah. Wees maar stil.' Haar woorden klonken betekenisloos in haar eigen oren. 'God waakt over ons,' zei ze en ze streek haar zusje zachtjes. Een litanie van troostende leugens, want de wereld rondom hen verging.

Hadassah keek naar haar moeder en voelde de tranen weer opkomen. Haar moeder lachte zwak alsof ze haar wilde geruststellen, maar ze voelde zich helemaal niet gerustgesteld. Wat zou er met hen gebeuren?

Toen Mark terugkwam, vertelde hij hen dat de strijd nu binnen de stadsmuren woedde. De kansen waren gekeerd en nu waren de joden de Romeinen aan het terugdrijven.

Maar onder de dekking van de duisternis slopen die nacht tien le-

gioensoldaten door de ruïnes van de stad en bezetten de Antoniatoren.

De strijd werd nu geleverd aan de ingang van de tempel.

Ofschoon de Romeinen opnieuw werden teruggedreven, gingen ze in de tegenaanval door enkele fundamenten van de toren te vernietigen en legden zo het gerechtsgebouw van de niet-joden bloot. In een poging om hen af te leiden, vielen de zeloten de Romeinen op de Olijfberg aan. Hun aanval mislukte en ze werden gedood. De gevangenen werden voor de stadsmuren gekruisigd, zodat iedereen het kon zien.

Er viel een stilte over de stad, maar toen het gerucht zich over de stad verspreidde dat een stervende vrouw haar eigen kind had opgegeten, volgde er een nieuwe, nog vernietigender golf van terreur over de stad. De vlam van de Romeinse haat laaide op.

Josephus riep zijn volk nogmaals toe dat God de Romeinen gebruikte om hen te vernietigen en dat zo de voorspellingen van de profeten Daniël en Jezus zouden uitkomen.

De joden verzamelden al het droge materiaal, dat ze konden vinden en maakten daarmee de tempelgangen dicht. De Romeinen rukten op en de joden moesten zich terugtrekken. Toen ze eenmaal binnen waren, werd het heiligdom in brand gestoken en kwamen velen om. Titus kreeg zijn soldaten niet meer onder controle. De furie van de soldaten was niet meer te beteugelen. Gedreven door bloeddorst, wakkerden ze het vuur in de tempel verder aan en doodden iedereen die op hun pad kwam, terwijl ze de overwonnen stad begonnen te plunderen.

Slachtoffers vielen er bij honderden toen de vlammen het Babylonische gordijn verzwoegen dat geborduurd was met dunne, blauwe, scharlakenrode en paarse draad. Hoog op het dak van de tempel riep een valse profeet de mensen toe dat ze zich moesten overgeven. Het gegil van de pijn van mensen die levend verbrand werden, mengde zich met de verschrikkelijke strijdgeluiden in de straten en steegjes. Mannen, vrouwen, kinderen – het maakte allemaal niets uit, allen werden gedood door het zwaard.

Hadassah probeerde het uit haar geest te bannen, maar het geluid van de dood was overal. Haar moeder stierf op dezelfde hete dag in augustus dat Jeruzalem viel. Twee dagen lang wachtten Hadassah, Mark en Leah, wetende dat de Romeinen hen vroeg of laat zouden vinden en hen zouden doden zoals ze iedereen doodden.

Iemand vluchtte door hun smalle straat. Anderen krijsten toen ze zonder genade werden neergestoken. Hadassah wilde opspringen en wegrennen, maar waar kon ze naartoe? En wat zou er dan gebeuren met haar broer en zus? Ze trok zich verder terug in de donkere schaduwen van de kleine kamer en hield Leah vast.

Meer mannenstemmen, luider, dichter. Niet ver weg werd een deur opengetrapt. De mensen binnen gilden. Een voor een werden ze het zwijgen opgelegd.

Zwak en uitgemergeld kroop Mark naar de deur en ging staan, stil-tetjes biddend. Hadassah's hart ging wild tekeer, haar lege maag trok zich samen in een bal van pijn. Ze hoorde mannenstemmen in de straat. Ze spraken Grieks, op smalende toon. Een man gaf het bevel om de volgende huizen te doorzoeken. Een volgende deur werd ingetrapt. Meer gegil volgde.

Het geluid van schoenen kwam naderbij. Hadassah's hart ging als een wilde tekeer. 'Oh, God...'

'Sluit je ogen, Hadassah,' zei Mark. Hij klonk merkwaardig kalm. 'Denk aan de Heer,' zei hij op het moment dat de deur opengegooid werd. Mark slaakte een krassend, gebroken geluid en viel op zijn knieën. De bebloede tip van het zwaard stak uit zijn rug en kleurde zijn grijze tuniek rood. De hoge gil van Leah vulde de kleine kamer.

De Romein schopte Mark terug om zijn zwaard te bevrijden. Hadassah kon geen geluid voortbrengen. Ze staarde de man aan. Zijn wapenrusting zat onder het stof en het bloed van haar broer. Ze kon zich niet bewegen. Zijn ogen glinsterden door zijn vizier. Toen hij een stap naar voren zette, bewoog Hadassah zich snel zonder erbij na te denken. Ze duwde Leah op de grond en liet zich over haar heen vallen. 'Oh God, laat het snel voorbij zijn,' bad ze. 'Laat het snel gaan.' Leah werd stil. Het enige geluid was dat van de raspende ademhaling van de soldaat, gemengd met het gegil van op straat.

Tertius greep zijn zwaard steviger beet en keek woest naar het uitgemergelde meisje, dat een nog tengerder meisje bedekte. Hij hoorde ze beiden te doden. Verder had hij er niets mee te maken. Die joden waren een vloek voor Rome. Hun eigen kinderen opeten! Vernietig de vrouwen en er zullen geen krijgers meer geboren worden. Deze natie verdiende het om uitgeroeid te worden. Hij zou hen enkel moeten doden en dan was het klaar.

Wat hield hem tegen?

Het oudste meisje keek hem aan, haar donkere ogen vol angst. Ze was zo klein en mager, alleen haar ogen, die waren te groot voor haar asgrauwe gezicht. Ze straalde iets uit dat de dodelijke kracht van zijn arm verlamde. Zijn ademhaling werd rustiger, zijn hartslag vertraagde.

Hij probeerde zijn vrienden die hij had verloren, voor de geest te halen. Diocles was omgekomen door een steen bij het bouwen van de belegeringsmachines. Malcenas was aangevallen door zes krijgers toen ze een bres geslagen hadden in de eerste muur. Capaneus was verbrand

toen de joden hun eigen tempel in brand hadden gestoken. Albion leed nog aan de verwondingen van een joodse pijl.

Toch koelde zijn bloed af.

Bevend liet Tertius zijn zwaard zakken. Nog steeds op zijn hoede voor elke beweging die het meisje maakte, keek hij rond in de kleine kamer. De rode nevel verdween uit zijn ogen. Het was een jongen die hij gedood had. Hij lag naast een vrouw in een plas bloed. De vrouw zag er vredig uit, alsof ze alleen maar sliep. Haar haren waren zorgvuldig gekamd, haar handen lagen gevouwen op haar borst. Anders dan hen die hun doden in de ravijn hadden gestort, hadden deze kinderen hun moeder waardig opgebaard.

Hij had het gerucht gehoord van de vrouw die haar eigen kind had opgegeten. Dat had zijn haat voor de joden, die gedurende zijn tien lange jaren durende verblijf in Judea was toegenomen, nog gevoed. Hij wilde niets liever dan alle joden van de aardbodem verwijderen.

Vanaf het begin waren ze Rome alleen maar tot last geweest – ze waren opstandig en trots, niet bereid om zich te buigen voor iemand anders dan hun eigen, enige, *ware* God.

Eén ware God. Tertius' harde mond vertrok tot een grijns. Gekken zijn het, allemaal. Het was niet alleen belachelijk om slechts in één God te geloven, het was ook onbeschaafd. Want hun heilige verklaringen en hun koppige vastberadendheid maakten van hen een barbaars volk. Kijk maar naar wat ze met hun eigen tempel gedaan hebben.

Hoeveel joden zou hij de laatste vijf maanden gedood hebben? Hij had zich niet de moeite getroost om ze te tellen, hij was gewoon van huis tot huis gegaan, gedreven door moordlust, en had, op hen gejaagd als op dieren. Bij God, wat had hij er van genoten, hij beschouwde elke dode als een symbolische betaling voor de vrienden die ze van hem hadden genomen.

Waarom aarzelde hij nu? Voelde hij medelijden met die vuile joodse blaag? Het zou barmhartig zijn om haar te doden en haar uit haar lijden te verlossen. Ze was door de honger zo mager geworden dat hij haar met een zuchtje omver kon blazen. Hij kwam weer een stapje dichterbij. Met een slag zou hij beide meisjes kunnen doden... hij raapte al zijn moed bijeen.

Het meisje wachtte. Ze was duidelijk bang, maar toch smeekte ze niet om genade zoals zovelen hadden gedaan. Zowel zij als het kind onder haar lagen stil en onbeweeglijk te kijken.

Tertius' hart kromp ineen en hij voelde zich zwak. Hij ademde diep in en uit. Vloekend stak hij zijn zwaard terug in de schede. 'Jullie zullen blijven leven, maar bedank mij er niet voor.'

Hadassah kende Grieks. Het was de gewone omgangstaal onder de

Romeinse legioensoldaten en je kon het dus in heel Judea horen. Ze begon te huilen. Hij trok haar overeind.

Tertius keek naar het kleine meisje dat op de grond lag. Haar ogen waren wijddopen en staarden naar een onbestemde plaats ergens in de verte, waarheen haar geest was gevluht. Het was niet de eerste keer dat hij zo'n blik zag. Ze zou niet lang meer leven.

'Leah,' zei Hadassah, bang voor de afwezige blik in haar ogen. Ze bukte zich en sloeg haar armen om haar heen. 'Mijn zus,' zei ze en ze probeerde haar overeind te trekken.

Tertius wist dat het kleine meisje al bijna dood was en dat het verstandiger was om haar achter te laten. Maar de manier waarop het oudere meisje het kind in haar armen nam en probeerde op te heffen, wakte zijn medelijden. Zelfs het pluimgewicht van het kind was haar te zwaar.

Tertius duwde haar opzij en legde het kleine meisje zonder enige moeite voorzichtig over zijn schouder. Hij greep het oudere meisje bij de arm en duwde haar de deur uit.

De straat was rustig, de andere soldaten waren doorgelopen. In de verte weerklonk geschreeuw. Hij stapte flink door en was zich ervan bewust dat het meisje hem ternauwernood kon bijhouden.

De lucht in de stad was bedorven door de dood. Overal lagen lijken. Sommigen waren gedood door Romeinse soldaten terwijl ze de stad plunderden, anderen waren de hongerdood gestorven. De lichamen waren opgezwollen en lagen te rotten. De uitdrukking van afgrijzen op het gezicht van het meisje deed Tertius zich afvragen hoelang ze in dat benauwde huis had gezeten.

'Jullie grote Heilige Stad,' zei hij en hij spuugde in het zand. Pijn schoot door Hadassah's arm toen de legioensoldaat zijn vingers in haar vlees drukte. Ze struikelde over het been van een dode man. Zijn gezicht was begraven onder de larven. De dood was overal. Ze voelde zich flauw.

Hoe verder ze gingen, hoe gruwelijker de slachting was geweest. Rottende lijken lagen als geslachte dieren over en door elkaar. De stank van bloed en de dood was zo erg dat Hadassah haar mond bedekte.

'Waar moeten we de gevangenen naartoe brengen?' riep Tertius naar een soldaat die de doden weghaalde. Twee soldaten tilden een Romeinse wapenbroeder op die tussen twee joden lag. Andere soldaten kwamen met hun buit uit de tempel tevoorschijn. Hele karren waren al volgeladen met gouden en zilveren schalen, kommen, weerhanen, aardewerk en lampen. Bronzen schoppen en potten werden op een hoop gelegd, alsmede waskommen, wierookvaten en andere dingen die men gebruikte tijdens de tempeldiensten.

De soldaat keek op naar Tertius en wierp een vluchtige blik op Hadassah en Leah. 'In die straat voorbij het grote hek, maar die twee lonen niet de moeite om weg te brengen.'

Hadassah keek omhoog naar het oorspronkelijk ongerepte marmer van de tempel, die ooit vanuit de verte had geleken op een met sneeuw bedekte berg. Nu zag hij zwart en waren er hele stukken uitgeslagen door de stenen tijdens de belegering. Het goud was gesmolten. Hele brokken muur waren afgebroken. De tempel was nu net als elke plaats in de stad een plaats van dood en vernietiging geworden.

Ze kwam maar langzaam vooruit, misselijk en ontsteld door alles wat ze zag. De rook brandde in haar ogen en keel. Toen ze langs de muur van de tempel liep, hoorde ze een toenemend trillend geluid van verschrikking uit de tempel komen. Haar mond was droog en haar hart bonsde sneller toen ze het hek van het vrouwenhof naderden.

Tertius gaf het meisje een stoot. 'Als je flauwvalt, dood ik je waar je neervalt, en je zus erbij.'

Duizenden overlevenden waren bijeengebracht in het gerechtsgebouw. Sommigen kreunden van ellende, anderen jammerden om de doden. De soldaat duwde haar voor zich uit door de poort en toen zag ze de waanzinnige menigte voor zich. De binnenplaats was overbevolkt. De meesten waren flauw van de honger, ze waren zwak en hulpeloos.

Tertius haalde het kind van zijn schouder. Hadassah greep haar beet en probeerde haar te ondersteunen. Zwak als ze was, zonk ze neer; ze trok haar zus op haar schoot. De soldaat draaide zich om en liep weg.

Velen liepen rond, op zoek naar familie of vrienden. Sommigen hokten in kleine groepjes samen en weenden, terwijl anderen alleen zaten en wezenloos voor zich uitstarden, zoals Leah. De lucht was zo heet dat Hadassah nauwelijks kon ademen.

Een leviet scheurde zijn blauw met oranje tuniek en schreeuwde in een emotionele aanval uit: 'Mijn God! Mijn God! Waarom hebt Gij ons verlaten?' Een vrouw naast hem begon erbarmelijk te kermen. Haar grijze jurk zat onder het bloed en was gescheurd bij haar schouder. Een oude man, gewikkeld in een wit met zwart gestreept gewaad, zat tegen de muur. Zijn lippen bewogen. Aan wat hij droeg herkende Hadassah hem als een lid van het Sanhedrin want zijn kledij symboliseerde het woestijnpak en de tenten van de eerste patriarchen.

Onder de menigte bevonden zich ook Nazireeërs, met hun lang, gevlochten haar en zeloten, met versleten broeken en hemden waarover ze korte, mouwloze vesten droegen met een blauw randje aan elke hoek. Ontdaan van hun messen en bogen zagen ze er nog steeds bedreigend uit.

Er brak een relletje uit. Vrouwen begonnen te schreeuwen. Een tiental Romeinse soldaten mengden zich in de menigte en staken de herrie-

schoppers dood, samen met nog enkele anderen wiens enige misdaad was dat ze te dicht in de buurt stonden. Een Romeins officier stond op de trappen en riep naar beneden naar de gevangenen. Hij wees nog verschillende andere mannen uit de menigte aan, die vervolgens werden weggesleurd en gekruisigd.

Hadassah slaagde erin om Leah omhoog te trekken en naar een veiliger plaats bij de muur te brengen, naast de leviet. Toen de zon onderging en de duisternis viel, hield ze Leah stevig vast om haar warmte te delen. Maar 's ochtends was Leah dood.

Het lieve gezichtje van haar zus was verlost van de pijn en het lijden. Om haar lippen speelde een zachte glimlach. Hadassah hield haar tegen haar borst en wiegde haar. Pijn zwol in haar op en vulde haar met zo'n overweldigende wanhoop dat ze zelfs niet kon huilen. Een Romeinse soldaat kwam op haar toegelopen, maar ze merkte het pas toen hij Leah van haar probeerde af te pakken. Ze hield haar zusje nog steviger vast.

'Ze is dood. Geef haar aan mij.'

Hadassah duwde haar gezicht in de welving van haar zusjes hals en kreunde. De Romein had al zoveel doden gezien dat hij ertegen gehard was. Hij sloeg Hadassah zodat haar greep gebroken werd en schopte haar daarna opzij. Versuft en met haar lichaam doortrokken van de pijn, staarde Hadassah hulpeloos naar de soldaat die Leah naar een kar bracht, die al volgestapeld was met de lijken van degenen die tijdens de nacht gestorven waren. Achtelooos gooide hij het fragiele lichaampje van haar zus op de hoop.

Hadassah sloot haar ogen, trok haar benen op en huilde tegen haar knieën.

De dagen volgden elkaar op. Honderden mensen stierven de honger dood en nog meer stierven er van wanhoop en hopeloosheid. Enkele nog gezonde gevangenen werden er uitgepikt om massagraven te delven.

Geruchten verspreidden zich dat Titus bevel had gegeven om niet alleen de tempel, maar de hele stad met de grond gelijk te maken. Alleen de Phasaelus-, Hippicus- en Mariamnetoren, en een deel van de westelijke muur moesten vanuit verdedigingsoogpunt blijven staan. Sedert de Babylonische koning Nebukadnessar de tempel van koning Solomon had vernield, was er nooit meer zoiets gebeurd. Jeruzalem, hun geliefde Jeruzalem, zou er niet meer zijn.

De Romeinen brachten graan voor de gevangenen. Sommige joden verzetten zich nog steeds tegen de Romeinse overheersing en weigerden hun portie als een laatste en fatale daad van rebellie. Erger nog was het voor de zieken en zwakken die geen voedsel kregen, omdat de Romei-

nen geen graan wilden verspillen aan hen die de komende voettocht naar Caesarea toch niet zouden overleven. Hadassah behoorde tot deze laatste groep en kreeg dus niets te eten.

Op een morgen werd Hadassah samen met de anderen buiten de stadsmuren geleid. Vol afschuw staarde ze naar het beeld dat ze voor zich zag. Duizenden joden waren gekruisigd voor de gebrokkelde muren van Jeruzalem. Aasvogels deden zich te goed aan de lichamen. De aarde op de belegeringswerken had zoveel bloed opgeslorpt dat ze net zo roodbruin en hard was geworden als steen. Maar het uitzicht op het omliggende gebied grensde aan het ongelooflijke. Buiten het grote, ijzingwekkende bos van kruisen stond er niets, geen boom, geen struik, er was zelfs geen sprietje gras. Voor haar lag een woestenij en achter haar werd de machtige stad in een puinhoop herschapen.

'Doorlopen!' riep een bewaker en zijn zweep floot door de lucht en kwam vlak naast haar op de rug van een man terecht. Een andere man voor haar kreunde diep en zakte in elkaar. Toen de bewaker zijn zwaard trok, probeerde een vrouw hem tegen te houden, maar hij sloeg haar neer met zijn vuist en sneed, met een snelle haal, de halsslagader van de gevallen man door. Vervolgens pakte hij de stuiptrekkende man bij de arm, sleurde hem naar de rand van de belegeringswal en duwde hem eroverheen. Het lichaam rolde traag naar de bodem en bleef op de rotsen tussen de andere lijken liggen. Een gevangene hielp de huilende vrouw overeind en zo gingen ze verder.

Hun overweldigers lieten hen stilstaan op een plaats waar ze het kamp van Titus goed konden horen en zien.

'Het ziet ernaar uit dat we de Romeinse triomf moeten ondergaan,' zei een man bitter. De blauwe kwastjes op zijn vest identificeerden hem als een zeloot.

'Wees stil of je wordt ook lokaas voor de kraaien, net als die andere arme gekken,' siste iemand hem toe.

Terwijl de gevangenen toekeken, vormden de legioenen formaties en marcheerden ze in goed getrainde eenheden voor Titus, die er schitterend uitzag in zijn gouden wapenrusting. Er waren meer gevangenen dan soldaten, maar de Romeinen bewogen zich als een groot oorlogsbeest, goed georganiseerd en gedisciplineerd. Voor Hadassah was de ritmische cadans van duizenden mannen die in perfecte formatie marcheerden angstaanjagend om te zien. Een stem of signaal kon honderden mannen laten bewegen als één geheel. Hoe kon iemand ook maar denken dat zo'n leger overwonnen zou kunnen worden. Ze vulden de gehele horizon.

Titus hield een speech, af en toe onderbroken door een pauze als de soldaten juichten. Daarna werden de beloningen uitgereikt. De officie-

ren stonden voor de mannen, hun wapenrusting was schoongemaakt en blonk in de zon. Lijsten werden opgelezen van hen die tijdens de oorlog heldendaden hadden verricht. Titus zelf plaatste gouden kronen op hun hoofden en hing gouden ornamenten rond hun nek. Aan sommigen gaf hij gouden speren en zilveren emblemen. Ieder van hen werd gepromoveerd naar een hogere rang.

Hadassah keek rond naar haar lotgenoten en zag hun bittere haat. Getuige te moeten zijn van deze ceremonie strooide zout in hun open wonden.

Hopen oorlogsbuit werden verdeeld onder de soldaten. Daarna sprak Titus opnieuw, hij preeks zijn mannen en wenste hen grote rijkdom en veel geluk toe. Jubelend juichten de soldaten hem toe, elke keer als hij naar beneden kwam.

Uiteindelijk gaf hij opdracht dat het feest kon beginnen. Een groot aantal runderen werd in gereedheid gebracht op de altaren voor de Romeinse goden. Op Titus' bevel werden ze geofferd. Hadassah's vader had haar verteld dat de joodse wet vereiste dat er geofferd werd. Ze wist dat de priesters in de tempel dagelijks deze offers uitvoerden als een permanente herinnering aan de noodzaak van berouw. Haar vader en moeder hadden haar van kindsbeen af geleerd dat Christus zijn bloed vergoten had als boetedoening voor de zonden van de wereld en dat de wetten van Mozes in Hem vervuld waren. Dierlijke offers waren niet langer nodig. Zij had dus nog nooit gezien dat dieren geofferd werden. Nu zag ze met weerzinwekkend afgrijzen hoe de ene os na de andere werd geslacht als dankoffer. De aanblik van zoveel bloed dat vergoten werd over de stenen altaren, maakte haar ziek. Kokhalzend sloot ze haar ogen en wendde zich af.

De geslachte runderen werden voor het grote feest verdeeld onder het zegevierende leger. Het aroma van geroosterd vlees dreef door de nachtelijke lucht naar de hongerige gevangenen. Maar de rechtvaardige joden zouden toch geweigerd hebben om ervan te eten. Beter het stof en de dood dan vlees dat geofferd werd aan heidense goden.

Uiteindelijk kwamen de soldaten. Ze bevalen de gevangenen in een rij te staan voor hun rantsoen van tarwe en gerst. Verzwakt stond Hadassah op en ging in de rij staan. Ze was er zeker van dat ze weer niets zou krijgen. Tranen vertroebelden haar ogen. *Oh, God, God, doe wat U wil.* Ze vormde met haar handen een kom toen het haar beurt was, maar verwachtte dat ze opzij geschoven zou worden. In plaats daarvan vielen er korrels in de holte van haar handen.

Ze kon bijna haar moeders stem horen. *'God zal voorzien.'*

Ze keek in de ogen van de jonge soldaat. Zijn gezicht, verweerd door de Judese zon, was hard en van gevoel gespeend.

'Dank u,' zei ze met eerlijke nederigheid in het Grieks, zonder daarbij te denken aan wie hij was en wat hij mogelijk gedaan had. Zijn ogen glinsterden. Iemand duwde haar hardhandig opzij en vervloekte haar in het Armees. Toen ze wegliep was ze zich er niet van bewust dat de jonge soldaat haar bleef nakijken. Hij stak de schep opnieuw in de ton en schepte zonder zijn ogen van haar te verwijderen, het graan in de handen van de volgende in de rij.

Hadassah ging op de helling zitten. Ze zat afgezonderd van de anderen, alleen met zichzelf. Ze boog haar hoofd en sloot haar handen rond het graan. Heftige emoties welden in haar op. 'U bereidt een tafel voor mij in de aanwezigheid van mijn vijanden,' fluisterde ze met trillende stem en ze begon te huilen. 'O, Vader, vergeef me. Maak mijn weg recht. Maar geleidelijk, Heer, voor het geval U mij tot niets herleidt. Ik ben bang. Bescherm mij met de kracht van uw arm.'

Ze opende haar ogen en handen. 'God zal voorzien,' zei ze zacht en langzaam at ze, genietend van elke korrel.

Toen de zon onderging, voelde Hadassah zich eigenaardig vredig. Zelfs met al de vernieling en dood rond haar en met al het lijden in het vooruitzicht, voelde ze Gods nabijheid. Ze keek omhoog naar de heldere nacht. De sterren fonkelden en de wind blies zachtjes. Het herinnerde haar aan Galilea.

De nacht was warm... ze had gegeten... ze zou leven.

'God laat altijd een uitweg,' had Mark gezegd. Van het hele gezin was haar geloof het zwakst, twijfelde zij het meest en was zij het minst dapper. Van hen allen was zij het minst waardig.

'Waarom ik, God?' vroeg ze, zachtjes huilend. 'Waarom ik?'